

บทที่ 3

กระบวนการวิจัย และขั้นตอนของการศึกษาวิเคราะห์

การศึกษาเรื่องของคติความเชื่อการปลุกเรื้อน มีขั้นตอนที่ซับซ้อนและหลากหลาย และองค์ประกอบในการปลุกเรื้อนแต่ละช่วงมีความสัมพันธ์กันอย่างละเอียดอ่อน ทั้งด้านกายภาพและนามธรรมโดยเป็นการเข้าถึง การสัมผัส เรียนรู้ และถ่ายทอดสิ่งที่พบเห็นจริง ทั้งจากชุมชนและจากสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ซึ่งข้อมูลต่างๆ ส่วนมากเกือบทั้งหมดรวบรวมถามและประมวลขึ้นจากความเป็นจริง ทั้งภูมิหลังแต่ดั้งเดิม ปัจจุบัน และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ อันเป็นแนวโน้มต่อการกำหนดรูปแบบในอนาคต นอกจากนี้ยังจะต้องศึกษาค้นคว้าอ้างอิงจากตำรา และกรณีตัวอย่างอื่นๆ ที่มีความเหมือนและแตกต่าง และท้ายที่สุดคือผู้ให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ อันเป็นแก่นสาระในวิถีชุมชน คือผู้ที่เป็นเจ้าของเรื้อนและหมอพรในชุมชนที่ศึกษาเรื้อนต่างๆ ในพื้นที่เดียวกัน อยู่ในสภาพแวดล้อม และรากฐานทางปัจจัยชุมชนแบบเดียวกันหรือใกล้เคียงกันเป็นเรื้อนที่ยังใช้งาน มีการอยู่อาศัย โดยจะเน้นไปที่เรื้อนที่ปลุกด้วยไม้ทั้งหลัง ที่มีไต้ถุน ที่เป็นเรื้อนของเผ่าลาวลุ่มแบบดั้งเดิมเป็นหลัก เนื่องจากว่าได้มีการผันแปรไปจากเดิมอย่างมากมา เกิดขึ้นตามยุคสมัยเป็นค่านิยมที่ยึดถือกันมามาก เพราะเป็นการยอมรับในรูปแบบทางกายภาพที่พบเห็นแต่เพียงอย่างเดียว

ในการศึกษาครั้งนี้เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเชิงการอนุรักษ์ แต่จะลงลึกเรื่องคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการปลุกเรื้อน โดยเชื่อว่าคติความเชื่อเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการปลุกเรื้อน และเชื่อว่างานวิจัยชิ้นนี้จะสามารถนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของเผ่าลาวลุ่มในเขตเมืองหลวงพระบาง เนื่องจากว่าในการศึกษาวิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยข้อมูลส่วนมากจะได้จากการสัมภาษณ์ รูปถ่ายของเรื้อน และการสังเคราะห์รวมทั้งการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับพิธีกรรมของการปลุกเรื้อน โดยแบ่งกระบวนการวิจัยออกเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเช่น

3.1.1 เอกสารที่เกี่ยวกับเขตเมืองหลวงพระบาง เผ่าลาวลุ่ม ในด้านประวัติศาสตร์ เพื่อให้รู้ถึงความ เป็นมาทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ และทางด้านสังคม

3.1.2 เอกสารคติความเชื่อในการปลุกเรื้อนของเผ่าลาวลุ่มได้จากหนังสืออิตครองประเพณีลาว เล่ม 1 และเล่ม 2 หนังสือคู่มือปฏิทิน 200 ปี ภาคเคล็ดลับการปลุกเรื้อนและตำราหาฤกษ์ หายามโบราณลาว เนื่องจากว่ามีเพียงหนังสือเหล่านี้ที่ได้นำเสนอเรื่องคติความเชื่อของการปลุกเรื้อน

3.1.3 เอกสารเกี่ยวกับคตินิยมเชื่อของการปลูกเรือน เช่น ประเพณีความเชื่อการปลูกเรือนในล้านนาและเรือนกาแล เรือนล้านนาไทย และประเพณีการปลูกเรือน โลกทัศน์การสร้างสถาปัตยกรรมเรือนพื้นถิ่นเหล่านี้เป็นต้น เพื่อจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาเนื่องจากว่าในประเทศไทยยังไม่มีคนศึกษาและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพทางตัวเรือนและคตินิยมเชื่อของการปลูกเรือนเอาไว้

3.2 รวบรวมข้อมูลภาคสนาม

เนื่องจากว่าเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองที่มีเผ่าลาวลุ่มถึงร้อยละ 36.5⁶⁷ ซึ่งมีอยู่มากพอที่จะทำการศึกษาและการสุ่มตัวอย่าง โดยเรือนนั้นได้อาตามเรือนลาวลุ่มที่องค์กรมรดกโลกได้ขึ้นทะเบียนเป็นเรือนอนุรักษ์ ซึ่งเป็นเรือนที่มีได้สูงหลังคาจั่วที่ปลูกด้วยไม้ทั้งหลัง โดยการสำรวจเรือนไม้จำนวน 25 หลังเพื่อจะนำไปศึกษาคตินิยมเชื่อของการปลูกเรือนของเผ่าลาวลุ่ม

3.2.1 สำรวจพื้นที่เป้าหมาย

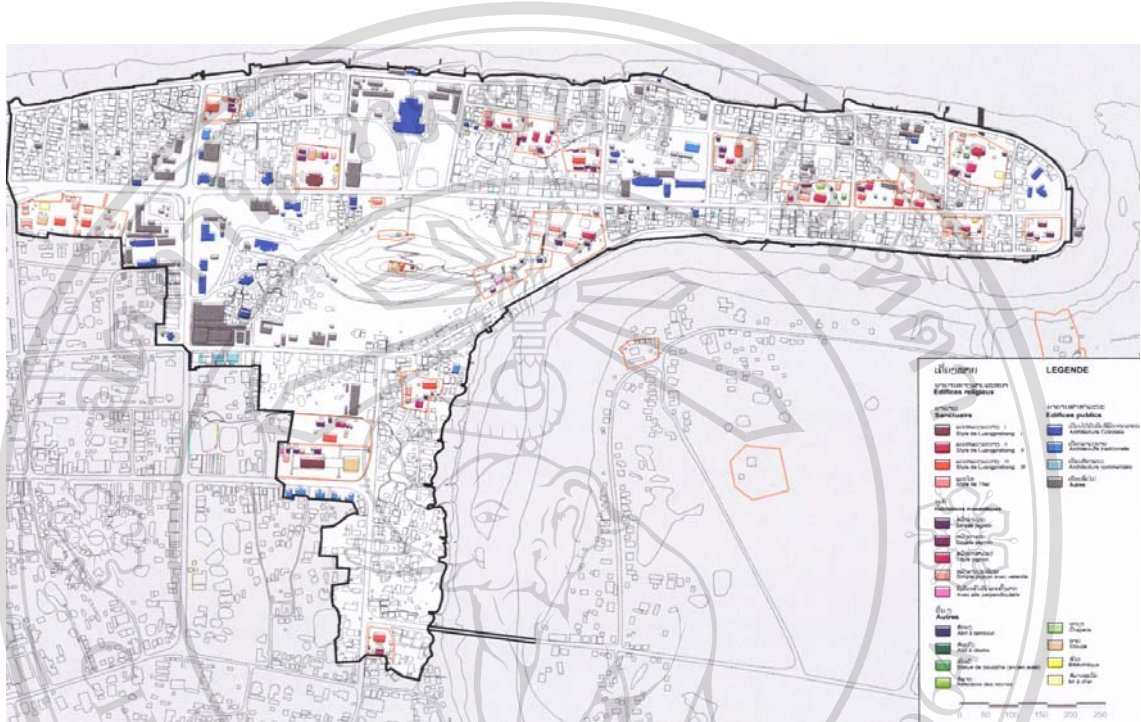
กลุ่มเรือนเผ่าลาวลุ่มที่ศึกษานั้นได้แก่การสำรวจเรือนไม้กรณีศึกษาจำนวน 25 หลังโดยจะกำหนดเอาเรือนที่ปลูกสร้างในตั้งแต่ปี ค.ศ. 1940 จนถึงปัจจุบัน เนื่องจากว่าเรือนของเผ่าลาวลุ่มที่มีอยู่ส่วนมากจะปลูกในปี ค.ศ. 1940 และสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนเมืองหลวงพระบาง ได้แก่ผู้ที่ เป็นหมอพรจำนวน 5 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของการปลูกเรือนดี และผู้ที่อาศัยอยู่ในเรือนที่ศึกษา 25 หลังซึ่งเป็นเรือนที่อยู่ในเขตอนุรักษ์ 9 หลัง (ดูรูปที่ 3.1) ประกอบด้วยบ้านหมื่นนา 1 หลัง บ้านป่าขาม 2 หลัง บ้านวัดหนอง 2 หลัง บ้านอาราม (อาลาม) 1 หลัง บ้านอาไฟ 1 หลัง บ้านพันหลวง 2 หลัง⁶⁸ และเรือนไม้บริเวณรอบนอกเขตอนุรักษ์ และเรือนที่อยู่รอบเขตอนุรักษ์ 16 หลังประกอบด้วยบ้านผานม 3 หลัง บ้านเชียงมวก 2 หลัง บ้านเมืองชาย 1 หลัง บ้านนาซาง 4 บ้านปากชี 3 หลัง บ้านสิง 3 หลัง⁶⁹ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ภายในเขตเมืองหลวงพระบาง (ดูรูปที่ 3.2) สาเหตุที่กำหนดจำนวนขอบเขตของการศึกษาจำนวนเรือนลาวลุ่มที่ 25 หลังเนื่องจากว่าเรือนลาวลุ่มส่วนมากได้ถูกรื้อถอนไปเป็นจำนวนมาก และที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 25 หลัง ทั้งในเขตและนอกเขตการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง ดังที่นำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้ โดยจะนำเรือนดังกล่าวมา จัดกลุ่มตามแต่ละช่วงปีที่ได้ทำการปลูก ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าในแต่ละช่วงเวลาได้มีสิ่งใดเกิดขึ้นกับคตินิยมเชื่อของการปลูกเรือน และมีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง และการหายไป การเปลี่ยนแปลงและหายไปนั้นเกิดมาจากอะไร ดังนั้นถ้าแบ่งช่วงเวลาออกมาอย่างชัดเจนๆ ก็จะเห็นได้

⁶⁷ คณะพักแวงหลวงพระบาง, *ผลการสรุปพลเมืองลาว* (หลวงพระบาง: 2548), หน้า 12-20

⁶⁸ สำนักงานองค์กรมรดกโลกหลวงพระบาง, *บทรายงาน CDM PSMV* (หลวงพระบาง: สำนักงานองค์กรมรดกโลก, 2545), หน้า 19-25

⁶⁹ ข้อมูลภาคสนามเก็บร่วมกับทองสะหวัด สีสะนะและสำหรับผู้วิจัยเองจะใช้ในหัวข้อ “คตินิยมเชื่อที่มีผลต่อตัวเรือนเผ่าลาวลุ่มในเขตเมืองหลวงพระบาง” (2548)

ว่าในแต่ละช่วงเวลานั้น ได้มีอะไรที่เกิดขึ้น ได้มีสิ่งใดที่เปลี่ยนแปลง และเพื่อที่จะสามารถรู้ถึงปัจจัย และอิทธิพลต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามแต่ละช่วงปีย่างชัดเจน

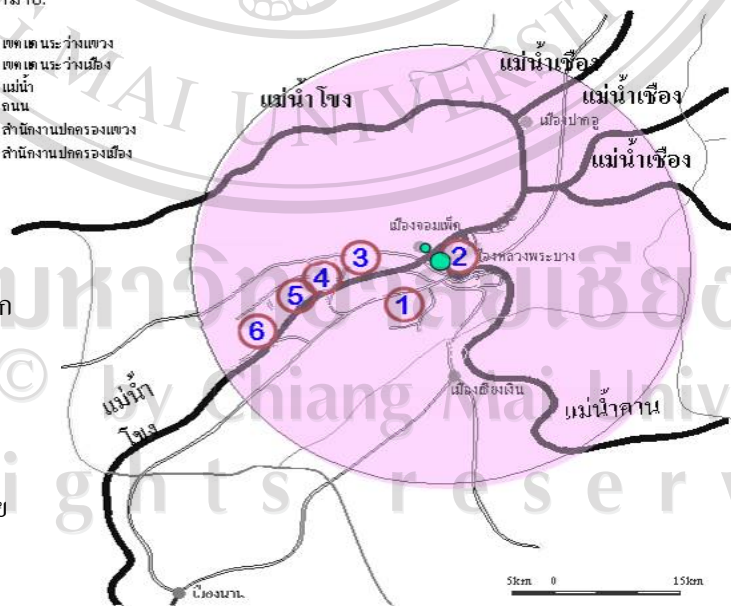

รูปที่ 3.1 แผนที่เขตอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง⁷⁰

เครื่องหมาย:

- เขตแดนระหว่างแขวง
- เขตแดนระหว่างเมือง
- แม่น้ำ
- ถนน
- สำนักงานปกครองแขวง
- สำนักงานปกครองเมือง

- 1 บ้านเชียงมวก
- 2 บ้านคานม
- 3 บ้านนาซาง
- 4 บ้านสิง
- 5 บ้านเมืองชาย
- 6 บ้านปากจี

รูปที่ 3.2 แผนที่ตั้งของหมู่บ้านที่ศึกษา⁷¹

⁷⁰ สำนักงานองค์การมรดกโลกหลวงพระบาง, *บทรายงาน CDM PSM*, หน้า 28

รูปที่นำมาเสนออาจไม่สามารถตอบสนองตามคติความเชื่อเรื่องของการปลูกเรือนที่แสดงออกมาในรูปแบบของเรือนได้ทั้งหมด แต่ก็สามารถให้เห็นถึงรูปแบบของเรือนที่ชัดเจนเพื่อที่จะสามารถค้นหาถึงการนำคติความเชื่อไปใช้ในการปลูกเรือนได้ แต่เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านระยะเวลาและสถานที่ศึกษาอยู่ห่างไกล ข้อมูลส่วนมากจึงได้จากภาคสนามโดยตรง ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ และรูปถ่ายของเรือนในแต่ละช่วงปี ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของเรือนลาวลุ่มที่ปลูกด้วยไม้ทั้งหมด โดยจะได้มีการเก็บข้อมูลในลักษณะต่างๆ เช่น

3.2.2 สังเกต วาดภาพ และถ่ายภาพ ในผังบริเวณและตัวเรือนที่เป็นกรณีศึกษา

3.2.3 สัมภาษณ์ปากเปล่า การจดบันทึก และใช้เครื่องบันทึกเสียง สัมภาษณ์ผู้ประกอบการ (หมอพร) ที่รู้เกี่ยวกับคติความเชื่อของการปลูกเรือน โดยกำหนดในเขตอนุรักษณ์และนอกเขตอนุรักษณ์โดยกำหนดเอาไว้ 5 ท่านดังนี้

1. อาจารย์บูรณทัต และภรรยา เป็นผู้ประกอบการพิธีกรรม (หมอพร) ในหมู่บ้านหมื่นนา
2. ทิศบูรณทัต เป็นผู้ประกอบการพิธีกรรม (หมอพร) ในหมู่บ้านหนองชาย
3. ลุงคำผาย เป็นผู้ประกอบการพิธีกรรม (หมอพร) ในหมู่บ้านหมื่นนา
4. ลุงสีสะง่า เป็นผู้ประกอบการพิธีกรรม (หมอพร) ในหมู่บ้านนาสัมพันธ์
5. อาจารย์คำหล้า เป็นผู้ประกอบการพิธีกรรม (หมอพร) ในหมู่บ้านธาตุหลวง

3.2.4 ปีที่ปลูกเรือนแต่ละหลังนั้นได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยในเรือนหรือบางเรือนก็ได้มีการเขียนบอกไว้ที่หน้าจั่วของเรือน และได้เก็บข้อมูลของตัวเรือนที่เห็นว่าเป็นเรือนเผ่าลาวลุ่มแบบดั้งเดิม ส่วนมากจะเป็นเรือนที่ปลูกในปี ค.ศ. 1940 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจะแบ่งเรือนออกเป็น 4 ช่วง โดยการแบ่งจะแบ่งตามการเปลี่ยนแปลงของการปกครอง เช่น ในช่วงแรกเริ่มจากปี ค.ศ. 1940-1954 ซึ่งเป็นช่วงที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาว และได้ตั้งที่ทำการอยู่ที่เมืองหลวงพระบางซึ่งมีเรือนรวมอยู่ 10 หลัง ต่อมาช่วงที่ 2 เริ่มจากปี ค.ศ. 1955-1974 ช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกอย่างชัดเจนของการปกครองในลักษณะทุนนิยมประชาธิปไตยโดยมีกษัตริย์ (เจ้ามหาชีวิต) เป็นผู้ปกครอง ซึ่งเป็นฝ่ายรัฐบาลเวียงจันทน์และฝ่ายแนวลาวยุทธซึ่งมีเรือนอยู่รวม 7 หลัง ต่อมาช่วงที่ 3 เริ่มจากปี ค.ศ. 1976-1999 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศลาวได้รับเอกราช และได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยระบอบกษัตริย์ (เจ้ามหาชีวิต) มาเป็นระบอบสังคมนิยม และได้มีแผนการพัฒนาหลายอย่างเช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมีเรือนอยู่รวม 4 หลัง และช่วงที่ 4 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายเริ่มจากปี ค.ศ. 2000 ถึงปัจจุบันช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการเปิดประเทศมากขึ้น โดยได้เปิดปีท่องเที่ยวลาวขึ้นในปี ค.ศ. 2000 ซึ่งมีเรือนอยู่รวม 4 หลัง

⁷¹ ข้อมูลภาคสนามเก็บร่วมกับทองสะหวัด สีสะนะ (2548)

ในการกำหนดเอาเรื่องตามแต่ละช่วงปีนั้นเพื่อที่จะให้รู้ถึงการนำคติความเชื่อไปใช้ในการปลูกเรือนเพื่อที่จะสามารถได้รู้ถึงคติความเชื่อใดที่ยังใช้อยู่ คติความเชื่อใดที่ได้เปลี่ยนแปลงไป และคติความเชื่อที่ไม่นำไปสู่การปฏิบัติที่จะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงปีโดยจะสามารถเห็นถึงความแตกต่างได้อย่างชัดเจน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

3.3.1 ใช้เครื่องบันทึกเสียงสำหรับบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์

3.3.2 ใช้กล้องถ่ายรูป

3.3.3 ใช้ตลับเมตรใช้เพื่อวัดผังบริเวณ และอุปกรณ์ในการจดบันทึก

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

3.4.1 จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ ในการแบ่งแยกการรวบรวมหมวดต่างๆ ของคติความเชื่อที่แบ่งออกเป็น 5 หมวดนี้ เกิดจากการแบ่งโดยผู้วิจัย บนพื้นฐานของความซ้ำของข้อมูลที่เกิดจากหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ทั้งในส่วนเอกสารและงานภาคสนาม เช่น ข้อมูลทางด้านคติความเชื่อที่เกี่ยวกับไม้เป็นคติความเชื่อในวิธีการหาไม้ที่จะมาใช้ในการปลูกเรือน ข้อมูลคติความเชื่อที่เกี่ยวกับดินเป็นคติความเชื่อที่ดินที่จะนำมาใช้ในการปลูกเรือน คติความเชื่อที่เกี่ยวกับทิศเป็นคติความเชื่อในการวางทิศที่ใช้ในการปลูกเรือน คติความเชื่อที่เกี่ยวกับเจ้าของเรือนเป็นคติความเชื่อที่ไม่เกี่ยวกับบุคคลอื่นที่สามารถทำได้โดยผู้ที่ปลูกเรือนเอง หรือทำกับหมอพร และคติความเชื่อที่เกี่ยวกับพิธีกรรมของการปลูกเรือนเป็นคติความเชื่อที่ร่วมกันทำของคนในสังคม

3.4.2 ทำตารางเพื่อให้รู้ถึงการคงอยู่และนำไปสู่การปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การปฏิบัติ และที่มีอยู่แต่ไม่นำไปสู่การปฏิบัติของคติความเชื่อเรื่องการปลูกเรือน

3.4.3 วิเคราะห์ให้ได้ซึ่งปัจจัยของการคงอยู่และนำไปสู่การปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การปฏิบัติ และที่มีอยู่แต่ไม่นำไปสู่การปฏิบัติของคติความเชื่อเรื่องการปลูกเรือนนำเสนอเชิงวิเคราะห์

ดังนั้นในงานวิจัยชิ้นนี้จะศึกษาวิเคราะห์ทางคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการปลูกเรือนของเผ่าลาวลุ่ม โดยจะศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อกับตัวเรือน ศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของคติความเชื่อในเรื่องของการปลูกเรือน และจะวิเคราะห์ถึงปัจจัยและอิทธิพลที่ส่งผลต่อคติความเชื่อที่คงอยู่และนำไปสู่การปฏิบัติ คติความเชื่อที่มีการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การปฏิบัติ และคติความเชื่อที่ไม่นำไปสู่การปฏิบัติ ด้วยการแยกย่อยลักษณะของคติความเชื่อในการปลูกเรือนที่แฝงอยู่กับตัวเรือนในแต่ละช่วงปีที่น่าเสนอ